

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

INNOVATIVE MODEL OF ECONOMIC GROWTH IN GLOBALIZATION PROCESSES

Досліджено роль інновацій як найважливішого фактору для створення та впровадження бізнес-продуктів і виробничих процесів, які є новими для підприємств. Розглянуто значимість інноваційної моделі розвитку економік країн світу, яка визначається швидким зростанням впливу інформаційної забезпеченості інноваційної діяльності, науково-технічним прогресом та розвитком інноваційного ринкового середовища. Зауважено, що формування інноваційної моделі є початковою стадією побудови постіндустріального суспільства, основою якого є отримання та використання нових знань з урахуванням основних підсистем державної інноваційної моделі та взаємодія її елементів, таких як макроекономічна політика, законодавство, освіта, система генерації та поширення знань, інфраструктура, виробництво, ринок. Акцент зроблено на зміну умов функціонування основних економічних інститутів у зв'язку з глобалізацією інноваційної економіки. Зазначено, що українській економіці необхідний прорив в економічному розвитку, заснований на перевагах технологічних можливостей XXI століття.
Ключові слова: інновація, інноваційна модель, інноваційний розвиток, економічне зростання, інноваційна діяльність, інформатизація, цифровізація, глобалізація.

Review and analysis of the essence of innovative models of economic growth used in the leading countries of the world, determination of the possibility of implementing these models in reforming the national economy on its way to innovative development. The research methodology. In the process of carrying out the research, such methods were used as: comparison, generalization, scientific abstraction – when studying the economic essence of categories; dialectical and historical – when the theory of innovative development and innovative model is investigated; system approach – when determining the characteristics of the nature of the innovative model concept; abstract and logical – for formulating conclusions and proposals. The research results. The role of innovation as a more important factor for the creation and implementation of business products and production processes that are new for enterprises is studied. This acquired a template meaning and caused the emergence of an innovative model of economic growth in the conditions of globalization processes. The significance of the innovative model of the development of the world's economies is determined by the rapid growth of the influence of information provision of innovative activity, scientific and technical progress and the development of the innovative market environment. The formation of an innovation model is the initial stage of building a post-industrial society, the basis of which is the acquisition and use of new knowledge, taking into account the main subsystems of the state innovation model and the interaction of its elements, such as macroeconomic policy, legislation, education, the system of generation and dissemination of knowledge, infrastructure, production, market. Emphasis is placed on changing the operating conditions of the main economic institutions in connection with the globalization of the innovative economy. Scientific novelty of the research results. There was further development of research into the content and essence of the innovative model of economic growth, in particular the goal and key elements, the use of methods and ways of digitization and the creation of innovative infrastructure. Practical significance of research results. The results of the conducted research can be used for the development and implementation of an innovative model of economic growth with the aim of integration into the global competitive space.

Key words: innovation, innovative model, innovative development, economic growth, innovative activity, informatization, digitization, globalization.

УДК 330.11

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-4>

Волкова Н.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний
університет

Дивнич О.Д.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний
університет

Volkova Nelia

Poltava State Agrarian University

Dyvnych Olga

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. Процес інформатизації, що стрімко і широко розвинувся в останні десятиліття, зумовлює перехід від індустріального суспільства до інноваційного, яке є якісно новим етапом розвитку людської цивілізації, що принципово відрізняється від її традиційних форм капіталістичних відносин. В його межах під впливом інформатизації структурно та фундаментально змінюються як прикладні, так і фундаментальні механізми ринкового господарства, формуються нові шляхи розвитку національних економічних систем та багатьох їх детермінант.

В сьогоденних умовах вітчизняним підприємствам доводиться працювати в умовах високої економічної та політичної невизначеності через військове вторгнення росії в Україну. У звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ) «Світова економічна перспектива: війна гальмує глобальне

відновлення» [1], опублікованому в квітні 2022 року, було встановлено, що глобальна економіка почала поступово відновлюватися з початку року, однак не повністю оговталася від пандемії Ковіду-19. До того ж перспективи погіршилися через російське вторгнення в Україну, що призвело до руйнівної гуманітарної кризи, особливо у Східній Європі, та санкцій проти росії. Окрім безпосередніх гуманітарних наслідків, війна серйозно перешкоджає глобальному відновленню, уповільнюючи зростання та загострюючи процеси інфляції. У звіті прогнозувалося значне падіння ВВП у 2022 році як для росії, так і для України. Важкий колапс в нашій державі є прямим наслідком агресії, руйнування інфраструктури та переміщення населення [2].

Відкрита військова агресія росії за підтримки білорусі створює значні виклики, загрози та проблеми для розвитку України як держави в

короткостроковій та довгостроковій перспективі. Це ускладнює життєдіяльність, виживання суб'єктів підприємництва та розвиток їх інноваційної переорієнтації за рахунок освоєння нових технологій, впровадження новітніх досягнень науки і техніки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням інновацій, інноваційного розвитку присвячені праці багатьох вчених: Й. Шумпетера, Г. Менша, С. Глазьева, Ю. Яковця, А. Кляйкнехта, Ж. Гарбара, В. Гейця, О.Кваші, А. Ковпака, Б.-А. Лундвалла, О. Хаєцької, Н. Юрчук, У. Ростю, А. Рум'янцева, В. Сизоненка, А. Філіпенка, С. Циганова, А. Чухна та інших. Серед дослідників питання інноваційного розвитку в умовах глобалізації варто виокремити праці М. Богуна, О. Диби, С. Машканцева, К. Омельчук, О. Амоша, С. Онишко, Т. Паєнтко, А. Кузнєцова, Л. Федулова, І. Іртищева тощо. При цьому питання вдосконалення інституційних засад формування інноваційної моделі економічного росту в умовах глобалізації економіки не досить відпрацьовано.

Постановка завдання. Метою даної роботи є розгляд та аналіз сутності інноваційних моделей економічного росту, що використовуються в провідних країнах світу, визначення можливості впровадження цих моделей у реформування національної економіки на її шляху до інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проникнення інформаційних технологій в економічну сферу, взаємна адаптація структури і змісту технічного прогресу, вимог економічного розвитку призвели до появи так званої інноваційної економіки. Її, через відсутність кордонів і меж взаємопроникнення виробництва та інформації, здатності інформації та технологій створювати нові економічні перспективи, величезному потенціалу інформаційних технологій у сфері трансформації економічних взаємодій, включаючи фундаментальні макро- та мікроекономічні складові, можна охарактеризувати як метаекономіку порівняно з галузевими компонентами.

Як свідчать дані Global Innovation Index 2022 Україна займала 57 місце зі 132 економік. У 2022 року українські результати за інноваційними показниками погіршилися порівняно із попереднім роком, спустившись на одну сходинку і зайнявши 4 місце серед 36 країн із нижчим за середнє доходом і 34 місце серед 39 європейських економік. Нашим найкращим показником традиційно стала висока якість людського капіталу, а найгіршим – стан інституцій та інфраструктури [3].

Інформатизація інноваційної економіки включає кілька етапів: вони варіюються від комунікаційних технологій, спрямованих на підвищення ефективності міжорганізаційних комунікацій до інформаційних технологій, які перетворюють

інформаційні ресурси на фактори виробництва з подальшою віртуалізацією.

Основоположником теорії інноваційного розвитку в сучасному вигляді вважається Й. Шумпетер, який розглядав інновації як зміни в технології та управлінні, як нові напрямки у використанні ресурсів [4].

Поняття інноваційної моделі вперше було використано К. Фріменом у 1987 р. [5] у дослідженні технологічної політики Японії. Вчений окреслив основні елементи японської інноваційної моделі, які забезпечили економічний успіх країни в післявоєнний період. Однак наукова праця 1992 р. «Національна система інновацій» під редакцією Б.-А. Лундвалла [6] вважається першим серйозним дослідженням про інноваційну модель.

Економісти десятиліттями, починаючи з Й. Шумпетера, вважали, що інновації є основним джерелом довгострокового економічного зростання, основою конкурентоспроможності на глобальних ринках і джерелом вирішення багатьох соціальних проблем. Однак розуміння інноваційного процесу та його визначальних факторів з часом зазнало значних трансформацій.

Концепція створення національної інноваційної моделі отримала свій розвиток на початку вісімдесятих років минулого століття. При цьому визначення «національна» чітко трактується як «державна» інноваційна модель. З європейської точки зору це визначення є цілком слушним, оскільки європейські держави формуються переважно на основі національної ознаки. Деякі країни мають адміністративний поділ за національністю. І тут потрібно враховувати наступну ситуацію: соціально-економічний розвиток у кожному регіоні може сильно відрізнятись, але до них в межах держави в можна застосувати загальні економічні підходи. Водночас при високій різноманітності соціально-економічного розвитку регіонів необхідний індивідуальний підхід, який формується на державному рівні за участю місцевих адміністрацій. У цьому випадку термін «національна» втрачає своє початкове значення на рівні країни.

Сутність інноваційної діяльності полягає в максималізації одержання соціально-економічного ефекту шляхом підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу.

Головна мета національної інноваційної моделі економічного розвитку – покращити якість життя людей шляхом створення нових/додаткових робочих місць у сфері науки. Те ж саме стосується сфери виробництва та послуг. Крім того, збільшення доходів у бюджеті на різних рівнях у результаті збільшення виробництва високотехнологічної (науковоємної) продукції та зростання доходів населення.

Ключовими елементами підсистеми інноваційної інфраструктури є бізнес-інновації, комунікаційні

та бізнес-мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, консалтингові фірми, фінансові установи тощо. Останніми роками спостерігається тенденція до побудови глобальних мереж для інноваційної діяльності, де лідирують Європейська бізнес-мережа (European Business Network – EBN) і мережа інноваційних центрів (Innovation Relay Centers Network – IRC).

У контексті дослідження інноваційних моделей економічного зростання центральне значення мають визначення ключових елементів інноваційної системи та аналіз форм циркуляції знань у середині них.

Інноваційна модель є одним із найважливіших інструментів регіонального розвитку. Як свідчить практика, для успішного розвитку інноваційної моделі економічного зростання необхідні наступні передумови: стабільність системи державного управління дослідженнями та розробками, чітке визначення цілей і завдань, формування та підтримка регулювання державної інноваційної політики, її нормативно-правове та ресурсне забезпечення, взаємодії центральних і регіональних органів влади, рівноправність науки, промисловості та бізнесу в реалізації інноваційної політики.

Аналіз наявного зарубіжного досвіду показує, що модель національної (державної) інноваційної діяльності чітко відповідає соціально-економічним відносинам і рівню розвитку продуктивних сил країни, на території якої вони діють, тобто, інноваційну модель потрібно розробляти окремо для кожної країни, але можна використовувати індивідуальні підходи, які виявилися ефективними в кожному конкретному випадку. Ця концепція поширена в більшості країн – членах Європейського Союзу, США та Японії.

На відміну від минулого, знання більше не є виключною власністю еліти. Новий світ – це світ комп'ютерів та Інтернету, мобільних телефонів, телекомунікаційних мереж і телебачення, а також високих технологій, масштаби та ефективність яких безпосередньо впливають на добробут народів і держав. Міць і багатство нації не визначаються кількістю знань, яка «мертвим вантажем» лежить десь у надрах фундаментальної науки. Вона визначається можливістю якомога ширшого оволодіння цими знаннями та швидкістю їх поширення, тобто можливостями комунікаційної мережі. Чим вищі темпи виробництва та поширення знань, тим швидше вони перетворюються на технології та корисні винаходи, і тим вищі темпи економічного зростання. Україна має великі можливості розвитку. І хоча відстає від багатьох країн світу, вона досягла певних досягнень у вітчизняній науці, а українські школи вчених і програмістів отримали світове визнання. Незважаючи на свою молодість, українські компанії накопичили досвід виробництва товарів і послуг з використанням

сучасних технологій. Багато секторів економіки високо комп'ютеризовані, особливо банківський сектор і державне управління. Населення нашої країни все більше усвідомлює необхідність використання комп'ютерів та інформаційних технологій у бізнесі, державному управлінні, медицині, культурі, науці та освіті. Все це створює сприятливі умови для розвитку людини, а розвиток людини створює нові, більш досконалі засоби інформації.

Стратегічним завданням України є перехід від інноваційної моделі економічного зростання до інтеграції як повноправного учасника глобального інформаційного суспільства при збереженні політичної незалежності, національної ідентичності та культурних традицій.

Створення інформаційного суспільства пов'язане з новою цифровою економікою, заснованою на знаннях. Українській економіці потрібен прорив в економічному розвитку, заснований на перевагах технологічних можливостей XXI століття. Розвиток нової економіки спочатку вимагатиме забезпечення потреби в інформаційних і комунікаційних технологіях, що може бути важливим у лише в суспільстві з високим рівнем добробуту, де більшість громадян мають доступ до нових технологій і продуктів інформаційного сектора в повсякденному житті без шкоди для їх фінансового становища. Це пов'язує створення нової інформаційної економіки з низкою соціально-економічних проблем і, насамперед, підвищує рівень і якість життя населення. Отже, перехід до інформаційного суспільства тісно пов'язаний зі зміною характеру впливу науково-технічного прогресу на життя людей, а отже, розвиток і якість людського потенціалу.

Як показує аналіз зарубіжного досвіду, для створення конкурентоспроможної інноваційної моделі економічного зростання в Україні питання проведення широкого спектру досліджень і створення нових технологій повинні входити в сферу інтересів як держави, так і приватного сектора економіки.

Професійна, особливо вища, освіта в розвинених країнах має усталені традиції і завжди орієнтована на потреби та вимоги держави. При цьому важливим фактором успіху є систематичні та безперервні заходи щодо сприяння інноваціям.

Політика кожної країни щодо розвитку професійно-технічної освіти має свої особливості. Можна назвати декілька яскравих прикладів. Отже, німецька політика характеризується значною соціальною спрямованістю. Уряд підтримує програми у закладах вищої освіти, щоб надати випускникам навичок, необхідних для створення власного інноваційного бізнесу.

Політика Фінляндії щодо підтримки інновацій базується на трьох принципах. По-перше, кожен університет країни має статус дослідницького. А з 2010 року вони отримали повну фінансову та

наукову незалежність, а також їм надано пільги на імпорт обладнання та можливість одержати у власність нерухоме майно. Національний фонд досліджень і розвитку SITRA є незалежним державним фондом, який діє під наглядом парламенту. Однією з місій SITRA є навчання фахівців корпоративного інвестування та надання фінансування технологічним компаніям на ранніх стадіях розвитку, в тому числі з метою комерціалізації інновацій [7].

У Нідерландах та Бельгії (Фландрія) приділяється увага досягненню високого професійного рівня випускників, надання їм можливості в майбутньому рівноправної участі у міжнародних науково-технічних програмах. У Великобританії (Уельс) особлива увага приділяється формуванню престижу інженерних професій, що зумовлено політикою, спрямованою на залучення в регіон провідних іноземних машинобудівних та електронних компаній.

Виробництвом наукомісткої продукції займаються як великі корпорації, так і малі та середні підприємства (МСП), що працюють у сфері наукомісткого бізнесу. Майже всі інноваційні моделі на державному рівні мають налагоджені економіко-правові механізми взаємовідносин між великими, середніми, малими фірмами та інвесторами, реалізовані через акції цих фірм, страхування технологічних ризиків тощо.

Однак наразі існує досить багато питань пов'язаних із МСП: сутність проблем малого та середнього бізнесу, відставання від європейських країн, слабкий попит, складність долучення до інноваційного розвитку.

На думку експертів Асоціації «підприємств промислової автоматизації України», основними причинами цього стану є:

1. Негласна стратегія «зняття вершків».
2. Слабка концентрація уваги на deep-tech, промислових стартапах та інноваційних МСП.
3. Відсутність капіталовкладень в інноваційну інфраструктуру.
4. Незначна підтримка екосистемних акторів та відсутність злагодженості між ними.
5. Відсутність єдності у визначенні спільних пріоритетів і стратегій розвитку [8].

Усе це є результатом однієї основної причини – відсутності стратегій інноваційного та цифрового розвитку. Звичайно було зроблено багато спроб їх створити, однак, до початку війни ефективною стратегією розвитку в таких сферах, як інновації, цифрова трансформація, промисловий розвиток, малий і середній бізнес сформовано не було. При цьому деякі елементи було використано у проекті Національної економічної стратегії 2030 року. Однак, варто зауважити, що прийняли її у 2021 року лише декларативно, а основні кошти з держбюджету було направлено на статті

та проекти, якими управляли швидше в ручному режимі з офісу президента. Тому, інновації та цифровізація промислових МСП найближчим часом не очікуються.

Водночас війна в Україні сприяла отриманню підтримки з боку ЄС та міжнародної спільноти. І, наприклад, вже надано гранд у 20 мільйонів євро, для 200 українських стартапів та інноваційних малих і середніх підприємств. Подібних можливостей для України відкрилося чимало [9].

Зазначимо, що пріоритетною державною підтримкою в країнах континентальної Європи користується малий і середній бізнес, державна допомога має очевидну соціальну спрямованість – працевлаштування найбільш активних і життєздатних науково-технічних кадрів, які становлять найціннішу частину кадрової складової науково-технічного потенціалу країни. Таким чином, МСП ЄС характеризуються гнучкістю, що дозволяє їм швидше реагувати на зміни ринкової ситуації, вони переважно є постачальниками окремих видів високотехнологічної продукції для комплектації великих виробництв.

Пріоритетна державна підтримка малого інноваційного підприємництва можлива лише в умовах стабільних великих корпорацій. Існуючі підходи, засновані на припущенні про те, що мале інноваційне підприємство може стати головним фактором розвитку економіки за відсутності конкурентоспроможної галузі, не мають економічного обґрунтування і, як показує досвід Китаю під час «культурної революції», приречені до провалу.

Для сучасної глобальної економіки все більше стають притаманними ознаки інноваційності, яка охоплює розробку, впровадження та використання передових технологій. При цьому дуже актуальним стає питання створення інститутів інноваційних систем, які дозволяють створювати, відтворювати та використовувати науково-технічні інновації з метою прискорення економічного розвитку та підвищення якості життя в нашій державі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Національна інноваційна модель - сукупність інститутів, що належать до приватного та державного секторів, які індивідуально та у взаємодії один з одним зумовлюють розвиток та поширення нових технологій у межах конкретної держави.

Не зважаючи на відмінності у підходах до формування інноваційної моделі у технологічно розвинених країнах, основний наголос робиться на тісній взаємодії між учасниками інноваційної діяльності, насамперед на координацію технологічного трансферу та фінансових потоків.

Складна воєнна ситуація в Україні призвела до зниження інноваційного потенціалу країни, однак

наразі стоїть гостре питання щодо створення ефективного механізму сприяння інноваційному розвитку задля забезпечення відновлення вітчизняної економіки в умовах війни і після неї та поглиблення інтеграції до світової співтовариства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>.
2. Людвік І. І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf.
3. Global Innovation Index 2022. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf.
4. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
5. Freeman C. The Economics of industrial innovation. London. The MIT Press, 1982. 470 p.
6. Lundvall B.-A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London, Printer, 1992. 342 p.
7. Новак Н. Г. Розвиток інновацій у міжнародному середовищі. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія Вип. 2 / за ред. д.е.н., доц. Ковтуненко К. В., д.е.н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон : Грін Д. С., 2017. С. 206–218.
8. Україна майбутнього – погляд з 2030 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/24/684560>.
9. Інноваційний розвиток в промисловості – що має змінити війна? URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/innovacijnyj-rozvytok-v-promyslovosti-shho-maye-zminyty-vijna>.

REFERENCES:

1. International Monetary Fund. (2022). World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April, Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO> (accessed December 20, 2022).
2. Liudvik I. I. Innovatsiyni rozvytok Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho prostoru [Innovative development of Ukraine in the context of globalization of the economic space]. Available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf (accessed December 28, 2022).
3. Global Innovation Index 2022. Available at: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report#> (accessed January 13, 2022).
4. Schumpeter Y. A. (2011) Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidotka ta ekonomichnoho tsykladu [Theory of economic development: research of profits, capital, credit, interest and the economic cycle]. Trans. from English V. Stark. Kyiv. (in Ukrainian)
5. Freeman C. (1982) The Economics of industrial innovation. London. (in United Kingdom)
6. Lundvall B.-A. (1992) National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London. (in United Kingdom)
7. Novak N. G. (2017) Rozvytok innovatsii u mizhnarodnomu seredovyshchi [Development of innovations in the international environment]. Innovative economy: theoretical and practical aspects: monograph Vol. 2 / by editor. Doctor of Economics, Assoc. Koltunen K. V., Doctor of Economics, Assoc. E. I. Maslennikova. Kherson: Grin D.S. (in Ukrainian)
8. Ukraina maibutnoho – pohliad z 2030 roku [Ukraine of the future – a view from 2030]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/24/684560/> (accessed 18 December 2022).
9. Innovatsiyni rozvytok v promyslovosti – shcho maie zminyty viina [Innovative development in industry – what the war should change]. Available at: <https://www.industry4ukraine.net/publications/innovacijnyj-rozvytok-v-promyslovosti-shho-maye-zminyty-vijna/> (accessed 14 January 2022).